

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1963

*"Liten kvällsmusik i herrgårdsmiljö."
Från en konsert i Skogaholm på Skansen
den 14 juni 1962.
Foto Studio Antoni & Geblin.*

Redaktion:

GÖSTA BERG • SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar ett utsnitt ur en miniatyr av J. H. Schildt med de svenska drabanterna invecklade i handgemäng med sachsiska trupper i röda uniformer under övergången av Düna år 1701. Se Erik Andréns och Alf Åbergs uppsats Arvid Horns trofétavlor och övergången av Düna i denna årsbok.

La couverture en couleur représente un fragment d'une miniature de J. H. Schildt: Le passage de la Duna en 1701, avec la troupe des trabans suédois aux prises avec les troupes saxonnes aux uniformes rouges. — Voir dans ce même volume les explications de MM. Erik André et Alf Åberg: Les deux tableaux ornés de trophées d'Arvid Horn et le passage de la Duna.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1963

Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

Färgbilden av guldterrinen framställd hos Esselte AB

ENGELSKT TYGTRYCK

EN FORTSATT IDENTIFIERING

av Barbara Morris

Engelskt kopparplåttryck på tyg i Nordiska museets samlingar behandlades av Peter Floud i *Fataburen* 1960. Fortsatta forskningar har avslöjat ytterligare två dokumenterade kopparplåttryck från engelska manufakturer. Det ena, vilket har ett mönster med korgar och slingrande stammar, är — fastän ytterligt fragmentariskt — intressant såsom det enda bevarade provet av ett tygtryck som svarar mot ett avdrag på papper av en kopparplåt i en mönsterbok från Bromley Hall (bild 1).¹ Avdraget i mönsterboken är märkt "P. 132" och härrör från 1770-talet. Motivet är med all säkerhet inspirerat av några gravyrer efter förlagor av Jean Pillement (1728—1808), vilka publicerats i Robert Sayers "Ladies Amusement" (2:a uppl. London omkr. 1762). Pillement var fransman till börden, men större delen av hans verksamhet var förlagd till England och många av hans teckningar publicerades först i London. Många engelska kopparplåttryck på tyg med kineserier har påträffats, som går tillbaka på gravyrer efter hans förlagor.²

Tygtrycket med randigt mönster och glesa parvisa hängen (bild 2) har sin motsvarighet i ett avdrag på papper i en mönsterbok i Mulhouse, som innehåller koppartryck från engelska manufakturer.³ Trycket på papper är märkt "S. 204" och förefaller höra till en serie på omkring 60 mönster från John Munns tygtryckeri i Crayford i Kent. John Munns, som var kattuntryckare och krutfabrikör, hade under några år fram till 1769 två kompanjoner, Fenning och Halfide, båda tygtryckare i Crayford. Sedan kompanjonskapet upplösts, fortsatte Munns ensam sin rörelse till dess han gick i konkurs i juli 1784. Mönsterböckerna i Mulhouse innehåller avdrag av tio stormönstrade tryck med

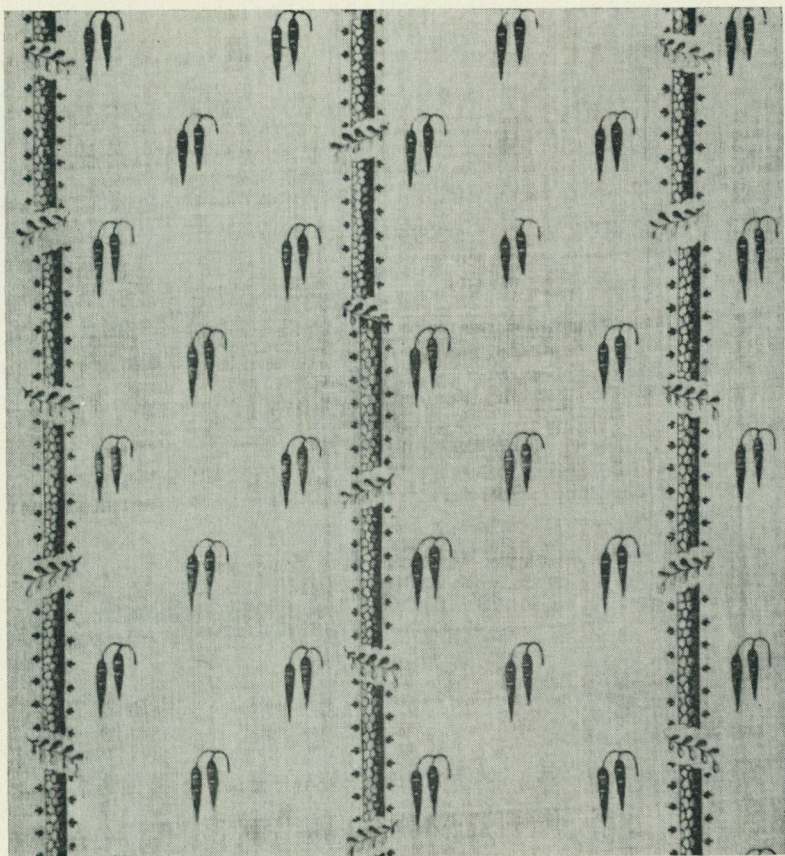

1. Kopparplåttryck i blått på bomull, Bromley Hall omkr. 1770.
Nordiska museet.

figur- och blomsterframställningar samt drygt 50 småmönstrade tryck från Munns manufaktur. Endast fyra bevarade tygtryck med något av dessa mönster har hittills påträffats, nämligen en jaktscen, ett mönster med fåglar, ett med klassiska ruiner och det här avbildade mönstret med parvisa hängen. Dessutom finns en näsduk med tryckt karta över England, signerad John Munns, i Londonfirman G. P. & J. Bakers samlingar.

Vid 1800-talets början hade verksamheten lagts ner vid de flesta av de förnämsta kattuntryckerierna med koppartryck som specialitet i London och dess närhet. Centrum för tygtryckning hade förflyttats till Lancashire, som var huvuddistriktet för bomullsindustrin. De första kattuntryckerierna i Lancashire hade grundats på 1750-talet, och man hade från början specialiserat sig på handtryck, utfört med trästockar, och producerade polykroma mönster i mängd, både för dräkt och inredning.

Bannister Hall, nära Preston i Lancashire, var i början av 1800-talet den främsta fabriken för tygtryck till inredning. Manufakturen, som grundats 1788 av Richard Jackson och John Stephenson, fanns kvar trots en följd av ägarbyten till 1893, då firman lades ner och tryckstockar och arkivmaterial överfördes till en firma i Carlisle, Stead McAlpin & Co. Dessa arkivalier, som lyckligtvis finns bevarade, innehåller en fortlöpande serie av mönsterböcker med omkring 3 800 dokumenterade prov på handtryckta kattuner. De är samtliga inredningstyger, gjorda vid Bannister Hall, vecka efter vecka under perioden 1802—1840. I de flesta fallen följs tygproven åt av originalritningarna till mönstret. Dessa unika urkunder har gjort det möjligt att med absolut säkerhet kartlägga stilförändringarna hos handtryckta kattuner under förra delen av 1800-talet, ty Bannister Hall var den ledande fabriken för inredningstextilier och dikterade modets växlingar

2. Kopparplåttryck i blått på bomull, utfört hos John Munns, Crayford, Kent före 1784. Nordiska museet.

för alla de andra tillverkarna. Tack vare dessa belägg har man med absolut säkerhet kunnat identifiera och exakt datera ett stort antal bevarade textilier från Bannister Hall. Tre stocktryck i Nordiska museets samlingar kan nu identifieras som utgångna från Bannister Hall.

Det tidigaste, som har ett kinesiserande mönster med vaser, slingor och blommor (bild 3), är tillverkat 1805 och tecknat av J. J. Pearman, en mönsterritare som var fast knuten till Bannister

3. Stocktryck i rött, blått m. fl. färger på bomull, utfört 1805 vid Bannister Hall efter äldre kinesiska förlagor. Nordiska museet.

Hall.⁴ Mönstret är kopierat från en serie kinesiska träsnitt från 1600-talet av konstnären Ting-Liang-hsin, kallade "Spring Arrangements". Samma motiv men annorlunda arrangerade förekommer också på ett tygtryck, utfört vid Oberkampfs fabrik i Jouy omkring 1780. Bannister Hall-versionen jämte fyra andra liknande kinesiserande mönster av J. J. Pearman togs upp till nytryck av Bannister Hall 1825, då kineserier kommit på modet igen. Under åren 1805—06 florerade ett markerat men kortlivat mode för

4. Stocktryck i gulbrun färgskala, s. k. "drab style", omkr. 1805.
Nordiska museet.

tygtryck i kinesisk stil eller med andra exotiska mönster på "klassiskt" och "indiskt" maner.⁵ Det andra tygtrycket med kinesiserande mönster kommer från Gripsholms slott (bild 4).⁶ Det kan ännu inte attribueras till en viss kattuntryckare, men det är utan tvivel av engelskt ursprung och från tiden omkring 1805. Det är tryckt i en neddämpad gulbrun färgskala, s. k. "drab style", som var mycket populär de första tio åren av 1800-talet.⁷

Det andra exemplet från Bannister Hall är ett stolsöverdrag, som är stocktryckt polykromt i s. k. "madder style", där färgerna utvecklats i ett krappbad.⁸ Mönstret består av grenar med blad och blommor (bild 5). Motsvarande prov i Bannister Halls mönsterbok bär påskriften "No. 4259 Oranges, Demi and purple

flowers 23rd December 1809 Warehouse". Mönstret var inte beställt av någon särskild manufakturhandlare eller köpman utan en lagervara för fri försäljning, därav ordet Warehouse. Ett stycke med samma mönster men tryckt på beige färgad botten finns i G. P. & J. Bakers samling i London. Denna mönstertyp med sina klart angivna och realistiskt tecknade grenar var populär i ungefär tre år från 1807 till 1810. Många liknande prov finns i Bannister Halls mönsterböcker.

Ett av de intressantare engelska tygtrycken i Nordiska museets samlingar är emellertid ett mönster med grenar, gröna blad och gula klockformade blommor (bild 6).⁹ Det trycktes på Bannister Hall den 24 juni 1811 för Daniel Curling & Co. i Cheapside, en betydande manufakturhandlare i London. Provet i Bannister Halls mönsterbok beskrivs som en chintz i "chinablått och gult". Konturerna är tryckta i en djup indigoblå färg i stället för i svart som vanligen användes. De olika gröna nyanserna har man erhållit genom övertryck i gult ovanpå tryck med indigo av olika styrkegrad. Tygtrycket var utfört enligt den s. k. "china-blue"-metoden, på kontinenten kallad Englisch blau eller bleu d'Angleterre, ty den var en specialitet som de engelska tygtryckarna först utvecklade på 1740-talet.¹⁰ Tekniken innebar att man tryckte med indigo i olöslig form och lät det tryckta genomgå en gradvis reducering på själva tyget. Den stora fördelen med "china-blue"-metoden var att indigon kunde tryckas jämnt och med stor precision, medan en viss suddighet och ojämnhet var oundviklig med den vanliga "pencil blue"-metoden. Nackdelen var att den inte gick att kombinera med färger innehållande krapprött, eftersom neutraliseringen, som var nödvändig efter tryck med indigo, förstörde de krapproda färgerna. Metoden blev därför begränsad till enfärgade mönster i indigoblått, särskilt kopparplåttryck. Det här återgivna tygtrycket är emellertid ett intressant exempel på ett kortlivat mode — mer eller mindre begränsat till år 1811 — för tygtryck i färgskalan blått, grönt och gult, som man erhållit genom att trycka chinablått med övertryck i gult. I Bannister Halls mönsterböcker finns fyra liknande mönster, alla daterade 1811, men tygtrycket i Nordiska museet förefaller vara det enda större stycket som bevarats av denna sällsynta sort.

5. Polykromt stocktryck använt till stolsöverdrag, Bannister Hall 1809. Nordiska museet.

Från omkring 1810 påverkades hela den engelska tygtrycksindustrin i Lancashire på ett genomgripande sätt av konsten att trycka med graverade metallvalsar. Patent på uppfinningen hade tagits ut redan 1783 av skotten John Bell, men trots att valstryck användes med framgång till småmönstrade dräkttyger redan före 1790 i trakten av Preston, hade den nya tekniken inte förrän omkring 1810 utvecklats därhän, att man kunde trycka större mönster för inredningstextilier. Många av de tidiga valstrycken

6. Stocktryck i indigo med övertryck i gult, Bannister Hall 1811.
Nordiska museet.

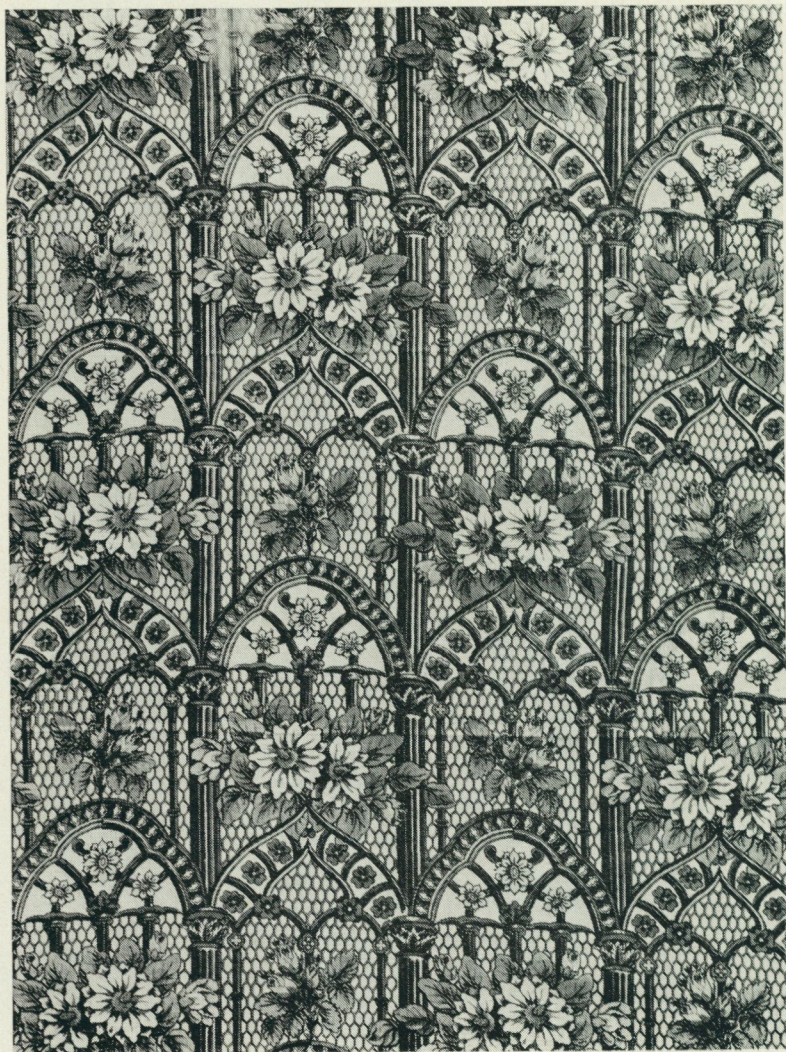
är förgrovade efterbildningar av koppartryck med figurscener, men omkring 1820 framställde många firmor valstryck med en helt ny typ av blommönster, som i stil skiljer sig helt både från tidigare stocktryck och kopparplåttryck, och man utnyttjade till fullo den utomordentligt fina och detaljerade gravyr som koppar-

7. Valstryck i rött på bomull. Kopparvalsen graverad hos Joseph Lockett i Manchester 1826. Nordiska museet.

valsen möjliggjorde. Mönstret med ormbunksblad och blommor är ett lyckat exempel på den nya tekniken (bild 7).¹¹ Valsen till detta tryck graverades i juni 1826 av firman Joseph Lockett i Manchester för Andrews, Robinson & Co.

Metallvalsarna graverades vanligen av tygtryckarna själva men också av firmor, som specialiserat sig på detta arbete, och av enstaka gravörer. Joseph Lockett, som ansågs vara sin tids ledande gravör, bildade en firma 1806 för gravering av metallvalsar för

8. Ännu ett tygtryck har kunnat dateras av Victoria and Albert Museum, nämligen ett stocktryck på bomull med gotiskt masverk och blommor. Färgerna är brunt, gult och något grönt på vit botten. Omkring 1805. Nordiska museet.¹²

tygtryck. Firman, som ännu finns kvar i Manchester, fastän under namnet Lockett, Crossland & Co., har lyckligtvis bevarat en mängd arkivalier från sin tidigare verksamhet. Dessa arkivalier omfattar en unik serie av mönsterböcker från tiden 1806—1840 (tyvärr med några få luckor), vilka innehåller daterade avdrag av alla de valsar som graverades av Joseph Lockett & Co. med namn angivna på de firmor, för vilka mönstren var graverade. Tyvärr omfattar avdragen bara en liten del av varje mönster, och därför är det ofta svårt att ställa samman bevarade textilier med motsvarande avdrag, men med tid och tålamod kommer man med all säkerhet att kunna med dessa avdrag exakt datera och dokumentera en mängd tidiga valstryckta textilier. Dessa avdrag kommer inte bara att dokumentera engelska textilier utan även tryck från det övriga Europa. Joseph Locketts skicklighet var nämligen så stor, att han fick uppdrag också från utlandet, och i mönsterböckerna finns också avtryck av de valsar han graverade för utländska firmor.

Översättningen från det engelska manuskriptet är utförd av Elisabet Stavenow-Hidemark och granskad av Ingegerd Henschen-Ingvar.

¹ Nordiska museet inv.nr 170 850, gåva 1928 av fröken Alfhild Ströms dödsbo, Stockholm. *Övers. anm.*

² Barbara Morris, English Printed Textiles II, Copperplate Chinoiserie (Antiques Magazine, New York, april 1957).

³ Peter Floud, Om engelskt koppartryck på tyg, Fataburen 1960. Tygtrycket i Nordiska museet har inv.nr 145 469 och är en gåva 1923 av friherrinnan Wera von Essen, f. Lagercrantz. Använt på Salsta slott. *Övers. anm.*

⁴ Nordiska museet inv.nr 197 044, inköpt 1934 på stadsauktion efter antikhandl. fröken Stina Sundborg, Stockholm. *Övers. anm.*

⁵ Barbara Morris, The Chinese Taste in English Wood-Block Chintzes (Connoisseur, juni 1958). — The Classical Taste in English Wood-Block Chintzes (Connoisseur, mars 1958). — The Indian Taste in English Wood-Block Chintzes (Connoisseur, febr. 1959).

⁶ Nordiska museet inv.nr 255 487, gåva 1958 av Kungl. Husgerådskammaren. Använt på Gripsholms slott. *Övers. anm.*

⁷ Peter Floud, The Drab Style and the Designs of Daniel Goddard (Connoisseur, maj 1957).

⁸ Nordiska museet inv.nr 217 883, inköp 1939. *Övers. anm.*

⁹ Nordiska museet inv.nr 255 990, gåva 1958 av friherre Magnus Rudbeck, Sollentuna. Använt på Edsbergs slott. *Övers. anm.*

¹⁰ Peter Floud, The English Contribution to the Early History of Indigo Printing (Journal of the Society of Dyers and Colourists, Bradford, juni 1960).

— P. R. Schwartz, Contribution à l'histoire de l'application du bleu d'indigo (bleu anglais) dans l'indiennage européen (Bulletin de la Société industrielle de Mulhouse, 1953, nr 2, s. 63—79).

¹¹ Nordiska museet inv.nr 145 467, gåva 1923 av friherrinnan Wera von Essen, f. Lagercrantz. Använt på Salsta slott. Övers. *anm.*

¹² Nordiska museet inv.nr 97 992, förvärvat 1904. Samma tyg återfinnes på ett täcke i Nordiska museet, inv.nr 96 852, förvärvat 1903.

Summary

Printed English textiles. Further identifications

English copper-plate printed textiles in the Nordiska Museum was the subject of an article by the late Peter Floud in *Fataburen* 1960. The present article is the result of subsequent research which has revealed eight or more printed English textiles. Fig. 1 shows a copper-plate printed textile dating from the 1770's and made at Bromley Hall. It seems to be the only surviving fragment corresponding to a plate-impression in the Bromley Hall pattern-book in Mulhouse. The motifs are inspired by the designs of Jean Pillement, a Frenchman whose engravings were published in London. — Fig. 2 shows a textile with catkin-like motifs corresponding to a paper-impression in one of the Mulhouse pattern-books and coming from the printworks of John Munns at Crayford in Kent. The pattern-books in Mulhouse contain sixty odd patterns of Munns'. Only four extant fabrics correspond to these designs, among them the Nordiska Museum piece. — Bannister Hall was the leading printworks for block-printed furnishing fabrics in Lancashire in the early 19th century. From the period 1802—40 a unique series of pattern-books is preserved, containing some 3.800 documented wood-block printed furnishing chintzes, supplemented by the original designs. — Fig. 3 shows a chinoiserie design printed at Bannister Hall in 1805. The design is copied from a series of 17th-century Chinese woodcuts. It was revived at Bannister Hall in 1825 when chinoiserie was again in vogue. — Fig. 4 shows another English chinoiserie chintz from an unknown printworks. It dates from about 1805 and is printed in the "drab-style" which was popular for the first ten years of the 19th century. — Fig. 5 represents a chair-seat, block-printed in a polychrome "madder-style" and corresponding to a sample in the Bannister Hall pattern-book dated 23rd December 1809. — Fig. 6 shows the most interesting chintz dealt with in this paper. It is printed at Bannister Hall on June 24th, 1811 and is made in the "china-blue" technique. This technique which was invented in England in the 1740's made it possible to print in indigo with a high degree of precision. The chintz in the Nordiska Museum seems to be the only surviving testimony of a brief fashion for chintzes in blue, green and yellow produced by printing in "china-blue" followed by a second printing in yellow.

Roller-printing was invented already in 1783 but not before 1810 it was sufficiently developed to be used for larger patterns. Fig. 7 shows a large-scale roller-printed floral design. The roller was engraved by the Manchester firm of Joseph Lockett in June 1826. Lockett was the leading engraver of his day, and from his firm an unique series of pattern-books dating from 1806 to 1840 is preserved, containing dated strike-offs of all the rollers engraved by the firm. These records will enable further identifications of many other roller-printed textiles.